

Szel Virág

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

Pályázati eljárás száma: VKK/4/2006

Program neve: A verseny és a versenyképesség kapcsolata a magyar élelmiszergazdaságban

A támogatási szerződés száma: AL/225/2007/003

Kedvezményezett neve: Európa Fórum Alapítvány, 1111 Budapest, Budafoki út 24.

Szakmai felelős neve: Fertő Imre, Mohácsi Kálmán

A Program befejezésének határideje: 2007. október 31.

A beszámoló csak részeredményre vonatkozik:¹

1. **Ismertesse a Program megvalósításának menetét, írja le a végrehajtás egyes lépéseit és csatolja a végrehajtás során keletkezett fontosabb dokumentumokat! Sorolja fel a Program megvalósításában közreműködőket (a Kedvezményezett részéről vagy megbízása alapján)!**

- A kutatásban résztvevők közösen dolgozták ki a Program tematikáját.

- A kutatást két vezető kutató irányította: Fertő Imre, Mohácsi Kálmán. A kutatásban rajtuk kívül közreműködött még Bakucs Zoltán, Juhász Pál.

- A Program megvalósításának, jelentős részben egymásba fonódó, fázisai az alábbiak voltak:

1. ütem - A magyar élelmiszergazdaság egyes lépcsőinek átalakulása az elmúlt 15 évben
2. ütem - A mezőgazdaság és az élelmiszeripar versenyképessége a nemzetközi piacokon
3. ütem – Piaci kapcsolatok az élelmiszergazdaság szereplői között
4. ütem – A versenyképesség és a verseny kapcsolata az élelmiszergazdaságban

- Tisztázásra került, hogy a résztvevők milyen kutatási területeket dolgoznak ki. A kutatásban az Európa Fórum Alapítvány, a Pénzügykutató Zrt és a Mentor Kft munkatársai vettek részt.

- Az egyes ütemekhez kapcsolódva az Alapítvány kutatási megbízási szerződéseket kötött a szóban forgó kutató cégekkel különféle, a Szakmai Beszámoló 3. pontjában részletezett kutatások elvégzésére.

- A beérkezett tanulmányok, illetve az Európa Fórum Alapítvány által végzett kutatás alapján az Európa Fórum Alapítvány szakértői, együttműködve a másik két cég munkatársaival több lépcsőben állították össze a Program összegző tanulmányát.

2007 NOV 06

Fertő Imre

AL/0225/2007/003 09442

¹ Amennyiben a szakmai beszámoló a Program valamely fázisában született részeredmény(ek) bemutatására szolgál, a beszámolót csak az adott részeredményre vonatkozóan kell értelemszerűen kitölteni.

2. Részletesen ismertesse és értékelje a Program eredményeit!

A Program eredményeit az összegző tanulmány mutatja be, amelynek Vezetői összefoglalója rövidítve tartalmazza a kutatás eredményeit és legfontosabb megállapításait (összegző tanulmány 6-21. oldala).

Szakmailag / tudományos szempontból

A számos kutatás és publikáció ellenére viszonylag keveset tudunk arról, hogy a már a nyolcvanas években megkezdett és a kilencvenes évek elején végbement ár- és piaci liberalizálás hatása hogyan alakította át a magyar mezőgazdaság szerkezetét és milyen hatással volt az ágazat versenyképességére. A hazai mezőgazdaság átalakulásáról viszonylag gazdag irodalom áll rendelkezésre, azonban ezek többsége az agrárpolitika szempontjából tárgyalja a történeteket. Szintén sok tanulmány foglalkozik a magyar mezőgazdaság, és annak különböző szakágazatainak a versenyképességével, illetve az azokat meghatározó tényezőkkel. Mindez idáig azonban senki nem foglalkozott azzal, hogy megvizsgálja a piaci verseny intenzitása és mezőgazdaság versenyképessége közötti kapcsolatot.

A Program és annak eredményei nemcsak a mezőgazdaságra koncentrálnak, hanem a tágabb kínálati lánc, az élelmiszertermelésben tapasztalható verseny és versenyképesség kapcsolatára is. Ennek oka, hogy az élelmiszertermelés több fázisból áll, amelyet gyakran a termelőtől a fogyasztóig terjedő láncként szoktak értelmezni. Az élelmiszertermelés egyes lépcsőinek azonban eltérő a piaci szerkezete és a szereplők társadalmi természete. Az egész kínálati lánc hatékonyságát, versenyképességét nemcsak az egyes fázisok piac szerkezete, versenyképessége határozza meg, hanem a köztük lévő kapcsolatok minősége.

A pályázati célkitűzésekkel összefüggésben

A Program megvalósítása eredményeként bemutatásra került, hogy miként alakul a verseny intenzitása és a versenyképesség közti kapcsolat a magyar nemzetgazdaság egyik fő területe az élelmiszertermelés esetében. Az élelmiszertermelés egyes elemeinek (mezőgazdasági termelés, feldolgozás, kereskedelem) eltérő a piacszerkezetére és a szereplők különböző társadalmi szerkezetére tekintettel, képet adtunk arról, hogy az agrár kínálati lánc hatékonyságát, versenyképességét nem csupán az egyes fázisok piac szerkezete, versenyképessége határozza meg, hanem a köztük levő együttműködés minősége is.

Újszerűség bemutatása

A Program keretében zajló kutatás, illetve összegző tanulmány, a kutatás eredményei eddig mások által még nemigen követett módon vizsgálták meg (világították meg) a piaci verseny intenzitása és mezőgazdaság versenyképessége közötti kapcsolatot.

A versenyképességet a kutatás során úgy értelmeztük, hogy mennyire sikerült megtartani, vagy növelni piaci pozícióit a magyar élelmiszertermelésnek a nemzetközi piacokon. A kutatás egyes részeinél a témának megfelelő módszertant választottuk. A kutatás első blokkjában, az összegző tanulmány 1. fejezete (mezőgazdaság, élelmiszeripar, élelmiszer kereskedelem, átalakulása az elmúlt 15 évben) egyrészt leíró statisztikai elemzést, másrészt a meglévő szakirodalom összegzését kombináltuk. A versenyképesség külkereskedelmi adatokkal való elemzésénél (összegző tanulmány 2. fejezete) a nemzetközi irodalomban alkalmazott módszereket – így például a Balassa indexeket - alkalmaztuk. A különböző mérőszámok további elemzésénél különféle ökonometriai modelleket használtunk. A piaci kapcsolatokat vizsgáló kutatási blokkban (összegző tanulmány 3. fejezete) az árak és az ártranszmisszió elemzésénél az idősorelemzés különböző

módszereit (kointegráció és hibakorrekciós modellek) használjuk. A szerződéses kapcsolatok elemzésénél (összegző tanulmány 4. fejezete) pedig az eddigi empirikus tanulmányok eredményeinek összefoglalását végeztük el. A versenyképesség és verseny kapcsolatánál (összegző tanulmány 5. fejezete) a kutatás korábbi fázisaiban felhalmozott adatok ökonometriai elemzését végeztük el.

A továbbfejlesztés lehetőségei (pl. Program kiterjesztése, további kutatás, módosítás szükségessége)

A kutatás során a megnyilvánuló komparatív előnyök és a külkereskedelmi versenyképesség különböző mutatóit alkalmaztuk. Eredményeink meglehetősen vegyes képet mutatnak. Számításaink szerint a piaci koncentráció negatívan hat a sikeres árversenyképességre, míg pozitívan hat a sikeres minőségi versenyképességre. Ez arra utalhat, hogy a minőségi termékek piacán a nagyobb méretű vállalatok képesek kihasználni a méretgazdaságosságból fakadó előnyöket. A hazai piacon elkényelmesedő nagyvállalatok viszont nem versenyképesek az árelőnyökre épülő piacokon. Ugyanakkor a piaci koncentráció negatívan befolyásolja a Balassa indexek átlagát, míg pozitív hatása van az úgynevezett relatív kereskedelmi előny (*relative trade advantage:RTA*) indexekre. Ezt részben magyarázhatja a sikertelen import penetráció a magyar piacokra. Röviden, a piaci koncentráció hatása ellentmondásos a versenyképességre és a komparatív előnyökre. Hasonló eredményre jutottunk a közvetlen működő tőke befektetések hatását illetően is. Míg a külkereskedelmi versenyképesség mutatói azt sejtetik, hogy az export és az FDI között egymást helyettesítő kapcsolat van, addig a Balassa indexekkel ezzel ellentétes eredményre jutottunk. Egy adott ágazat külkereskedelmi nyitottsága ugyanakkor jótékony hatással van annak versenyképességére. Ez adott esetben részben ellensúlyozhatja, vagy megerősítheti a piaci koncentráció negatív vagy pozitív hatásait. Összefoglalva, eredményeinket csak óvatosan szabad értelmezni, mivel azok érzékenyek a versenyképesség és a komparatív előnyök különböző mutatóira.

További kutatások szükségesek a piaci szerkezet és a nemzetközi versenyképesség közötti kapcsolat felderítésére. A kutatást ugyanakkor szükséges lenne kiterjeszteni a piaci erőfölény érvényesítésének széleskörű (nemzetközi, ágazati) vizsgálatára is.

Az eredmények hasznosításának lehetőségei

A Program eredményei mind a gyakorlati, mind az elméleti természetű piaci és versenypolitikai ismeretek bővüléséhez, rendszerezéséhez is hozzájárulnak. Így a kutatás eredményei, illetve a kutatás által feltárt ismeretek széles körben hasznosíthatók lesznek: az elméleti és gyakorlati szakemberek körében; az oktatásban; az államigazgatásban; az agrárpolitika, az állami szabályozás formálásában; az uniós támogatási rendszer működtetésében.

3. Sorolja fel és mellékelten csatolja a Programmal (annak eredményeivel) összefüggésben született tanulmányokat, kiadványokat, publikációkat, előadásokat stb.! A Program végrehajtása mennyiben segítette a Programban résztvevők tudományos előmenetelét?

A Program keretében az alábbi tanulmányok készültek el:

A) A Pénzügykutató Zrt és a Mentor Kft működött közre az Alapítvány megbízásából az alábbi hat megalapozó tanulmány elkészítésében:

- A magyar élelmiszergazdaság egyes lépcsőinek átalakulása az elmúlt 15 évben – a kiskereskedelem átalakulása, készítője Mentor Kft. (a Program 1. üteméhez kapcsolódva)

- A magyar élelmiszergazdaság egyes lépcsőinek átalakulása az elmúlt 15 évben – A magyar élelmiszer-vertikum szerveződésének főbb jellemzői, készítője Pénzügykutató Zrt (a Program 1., 3. és 4. üteméhez kapcsolódva)
- A magyar élelmiszergazdaság egyes lépcsőinek átalakulása az elmúlt 15 évben – A magyar élelmiszeripar átalakulása, készítője Pénzügykutató Zrt (a Program 1. üteméhez kapcsolódva)
- Piaci kapcsolatok az élelmiszergazdaság szereplői között, készítője Mentor Kft (a Program 3. üteméhez kapcsolódva)
- A mezőgazdaság és az élelmiszeripar versenyképessége a nemzetközi piacokon, készítője Mentor Kft (a Program 4. üteméhez kapcsolódva)
- A magyar élelmiszergazdaság egyes lépcsőinek átalakulása az elmúlt 15 évben - A magyar élelmiszer vertikum vertikális koordinációjának átalakulása, készítője Pénzügykutató Zrt (a Program 1., 2. és 3. üteméhez kapcsolódva)

B) A fenti tanulmányokra támaszkodva, illetve az Alapítvány kutatási kapacitását felhasználva állítottuk össze a Program eredményeit bemutató összegző tanulmányunkat: A verseny és versenyképesség kapcsolata magyar élelmiszergazdaságban címmel.

Valamennyi külső kutatóhely által készített tanulmányt, illetve a Program összegző tanulmányát mellékeljük beszámolónkhoz.

A Program végrehajtása jelentős mértékben segítette a kutatásban résztvevők tudományos előmenetelét. A Pénzügykutató Zrt és a Mentor Kft a Program révén lehetőséget kapott, hogy a tanulmányok megírását megalapozó – fő kutatási áramába illeszkedő - kutatásokat elvégezze. A két kutató cég által készített anyagok szűkebb körű szakmai megvitatására is sor került. Az Európa Fórum Alapítvány lehetőséget kapott arra, hogy meglevő ismereteit felhasználva, illetve a támogatási források rendelkezésére állása és saját forrásai mozgósítása révén, átfogó kutatást tudjon szervezni és végrehajtani. Mindez szervesen illeszkedik az alapítványi alapcélokhoz. A tervek szerint a Pénzügykutató Zrt lehetőséget biztosít a tanulmány szélesebb körű megvitatására is. A kutatás eredményeit publikálni kívánjuk, térítésmentes előadásokkal és írásos anyagok átadásával az oktatási intézmények oktatási tevékenysége, illetve az államigazgatás érintett munkatársai számára is rendelkezésére állunk.

4. Mutassa be, a Program megvalósítása mennyiben felel meg az eredeti munkatervnek (ütemezés, eredmények, esetleges eltérések indokai, különös tekintettel a támogatási szerződés módosítása nélkül végrehajtottakra)!

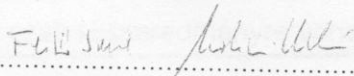
A Program megvalósítása teljes mértékben megfelel az eredeti munkatervnek. A Program ütemezése (lásd Szakmai Beszámoló 1. pontját) az eredeti elképzeléseknek megfelelően alakult. A Programot határidőre (2007. október 31.) befejeztük. A munkatervhez igazodva rajzolódtak ki a Program, a kutatás várt eredményei. Ezt tükrözi a Program összegző tanulmányának szerkezete és tartalma, illetve a Program során külső szakértőkkel elkészített tanulmányok szerkezete és tartalma is. A kutatás eredményeit felhasználó célcsoportok (oktatás, államigazgatás) nyitottak a Program eredményeinek megismerésére és hasznosítására.

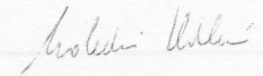
SZAKMAI BESZÁMOLÓ

5. Amennyiben rendelkezésre áll, csatolja a Program résztvevői / célcsoportja által készített értékelést!

A Program résztvevői nem készítettek értékelést a Programról. Több egyetemi és főiskolai intézménnyel (például Corvinus Egyetem, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola, Gödöllői Szent István Egyetem, CEU) is felvettük a kapcsolatot, amelyek szívesen hasznosítanák a Program eredményeit.

Kelt: Budapest, 2007. október 31.

.....
Szakmai felelős aláírása

.....
Kedvezményezett (képviselőjének cégszerű) aláírása

EURÓPA FÓRUM ALAPÍTVÁNY
1111 Budapest, Budafoki út 24.
Adószám: 18162857-2-43
Számlasszám: OTP XL 11711034-20851712